

๒. หิมพานต์

ความกรรมสมเด็จพะปรมาณูชิตีโนรส

อติ สา เวร กเหตุวา ตโต จุตมา มทฺทรณโณ อคฺคมเสหยา
กฺจฺฉิมฺหิ นิพฺพตฺติ. ขายมานาย จนฺทนจฺฉนฺเนน ปริปฺโงสฺสิตฺเตน วิย
สฺรีเรน ชาตตฺตา เตนฺสฺสา นามกหนทิวเส สุสฺสตีเตวว นามํ
กรีสฺสุ. สา มหนฺเตน ปริวารเณ วทฺฒิตฺวา โสฬสวสฺสีกกาเล
อฺตุตฺมรฺูปฺรธา อโหสิ.

ชั้น (๑) **สา สุสฺสตี** อันว่าสมเด็จพะผลดีผู้ทรงศรีสุนทรเลิศลักษณ์
เวร กเหตุวา ครั้นได้รับพระราชทานซึ่งทศพรสลับประการ อันทำวามชวาน
ประสิทธิ์ให้ **จวิตฺวา** ก็จตุจากสุราลย์ลงปฏิสนธิในมาตุคัพภุภพบวรราชวงศ์
องค์อัครมเหสีตระกูลเกษกษัตริย์มัททราช **ทสฺมาสฺจฺฉเยน** ถ้วนทศมาสประสูติ
พระราชกุมารี **สฺรีเรน ชาตตฺตา** ผิดพรรณฉวีวรรณพระองค์ ประดุจหนึ่งทรง
เฉลิมลุดด้วยแก่นจันทร์ **ณาคิกฺกุลา** พระประยูรญาติทั้งหลายนั้นถวายพระนาม
ชื่อว่าสุสฺสตี ก็สมมูลปณิธิอันตั้งไว้ **โสฬสวสฺสีกกาเล** ครั้นพระชนม์ได้สิบหกปี
ก็ได้เป็นองค์เอกอัครมเหสีสมเด็จพะเจ้ากรุงสุโขทัย ผู้ส่วยสิริมีไหญ่ศุริยราช วงศ์
เป็นจอมขัตติยพงศ์ผ่านพิภพสี่พี

เดิน **สกุโภ เหวรธา** ส่วนสมเด็จท้าวโกสีย์สหัสสนัยน์เทวราช
รำพึงถึงพระพรที่ประสาทแก่พระสุสฺสตี พระพรทั้งเก้านี้ก็สำเร็จแล้ว ยิ่งแต่พระ
ลูกแก้วที่พระนางเธอปรารถนา ควรอาตมาจะประสิทธิ์ให้ **สนฺติกํ คนฺตุวา**
ก็เสด็จครรไลไปสู่ทิพยพิมานอันเป็นนิवासสถานหน่อพุทธางกูร ครั้นถึงจึงบังคม

ทูลอาราธนา พร้อมด้วยเทพดาทั้งหกหมื่น ก็ชวนกันชมชื่นรับปฏิญาณ ส่วน
พระโพธิสัตว์ก็จตุจากทิพยสถานพิมานมาศ ทรงเสวยปฏิสนธิชาติในครรภ์
พระสุสดี พระนางเธอก็เปรมปรีดิ์ทุกเวลา **สพเพ เทวคณา** ฝ่ายฝูงเทพดา
ทั้งนั้น ก็จตุจากสวรรค์พิมานมาศ ลงสู่ครรภ์ภริยาอำมาตย์ทั้งหกหมื่น ก็พร้อมวัน
ทันคืนและเวลา ด้วยหน่อพระศาสดาเจ้านั้นแล.

เดิน (๒) **สา สุสดี** อันว่าสมเด็จพระสุสดีผู้เป็นจอมนารีราชวงศ์
ทส มาเส ธารยิตฺวา เมื่อพระนางเธอทรงพระครรภ์ถ้วนไตรมาส ประารถนา
จะประพาสมพระนคร จึงทูลวอนพระภรรตา ท้าวเธอก็ทรงพระกรุณาให้
ตกแต่งนครศ เหมือนทิพยนิเวศน์สุราลัยมโหฬาร ให้ทรงสีวิกาภาณูจน์
ประดับเป็นสีแสงสุวรรณวาบวับระยับตา พร้อมไปด้วยตระกูลราชกัญญาแห่แห่น
เป็นขนัด ธงชัยมยุรฉัตรพัดโบกบังแสงพระสุริยามาศ เสี่ยงดุริยางค์พิณพาทย์
ฆ้องกลองนฤนาทประโคมแห่เป็นคู่ ๆ ดุสะพรั่ง **ปุรี ปทกฺขินิ** ประทักขินเวียน
รอบพระพารา **เวสุสานิ วิถียา** ตามมรรคาถนนหลวง ที่พ่อค้าทั้งปวงประชุม
กันมิได้ขาด **กมุขมุขวาทา** ลมกัมมุขวาทประพาสมัน ทรงประชวรพระครรภ์
คือนาถ ฝ่ายพระประยูรญาติแวดล้อมเป็นขนัด นางกษัตริย์ก็ประสูติพระราชกุมาร
ในสถานทีนั้นแล.

ตโต จุตฺตา สา สุสฺสดี
เชตุตฺตรมฺหิ นคร
ทส มาเส ธารยิตฺวา
เวสุสานิ วิถียา มหุณ
น มยฺหิ มตฺติกิ นาม
ชาโตมฺหิ เวสุวิถียา

ขตฺติเย อุปปชฺชถ
สณฺขเยน สมากมิ.
กโรนฺตุ ปุรี ปทกฺขินิ
ชเนสิ สุสฺสดี มม.
นปี เปตฺติกสมฺภโว
ตสฺมา เวสุสนฺตโร อหุ.

ยทาทิ ทารโก โหมมิ	ชาติยา อฏฺฐวสุสิโก
ตทา นิสชช ปาสาทะ	ทานิ ทาคุ วิจินฺตยิ.
หทยํ ทเทยฺยํ จกฺขุ	มํสมุเป รุธิรมุเป จ
ทเทยฺยํ กายํ สาวตฺวา	ยทิ โกจิ ยาจเย มม.
สภาวํ จินฺตยณฺตสฺส	อกมุเปตมสณฺจิตํ
อกมุเป ตตฺถ ปจฺวี	สิเนรูนวภูสกาติ.

เดิน (๓) **มหาสตุโต** อันว่าพระบรมพุทธวงศ์โพธิญาณ เสด็จจาก
 อุทรสถานพระมารดา **อกุปนี อุมฺมิเลตฺวา** ลืมพระเนตรทั้งซ้ายขวา เหยียด
 พระกร จึงทูลวอนพระมารดาว่า จัน **อมฺม** ข้าแต่พระแม่เจ้า **ยํ กิลฺลิจิ ธนํ**
 ทรัพย์อันใดของเราที่บรรดาแม่ พระลุนนี้จะบำเพ็ญทาน ได้ทรงฟังก็บันดาล
 อนาคตนัก จึงส่งทรัพย์ให้พระลูกรักพันตำลึง จึงว่าพ่อ ถ้าพ่อพึงชอบฉันใด เจ้า
 จงให้ตามปรารภณา พระโพธิสัตว์ตรัสด้วยพระมารดาก็ปรากฏ ในชาติเป็น
 มโหสถเวสสันดร กิตติศัพท์ก็ขจรกัมปนาท ครั้นเมื่อปัจฉิมชาติก็เหมือนกัน
 เป็นมหัศจรรย์จุฬาลงโลกเลิศพสุธา

เดิน **สพฺเพ ขตฺติยา** ฝ่ายประยูรวงศาสมิสร **นามํ กรีสฺสุ** จึงถวาย
 พระนามว่า เวสสันดร เหตุประสูติกลางพระนคร ตรอกพ่อค้า

เอกา กเรณฺฺกา ยังมีนางกฤษณาชาติจัททันต์เดือนเพ็ญอยู่ใน
 กลางอากาศ ก็พาบุตรชาวบริสุทธ์ตั้งไกรลาสเลิศล้ำ มาไว้ในโรงช้างคันเป็น
 มงคลราชคณาธาร แล้วก็นั่งยังสถานวนาเวศ **สพฺเพ ชนา** อันว่าประชาชน
 ชาวพิชัยเขตอุดร จึงให้ชื่อกฤษณาปัจฉิมนาเคนทร์ ควรจะเป็นศรีสง่างามพระนคร
 เพราะเกิดเป็นปัจฉิมแก่พระเวสสันดรมหาสมมุติวงศ์

ฝ่ายบรมพงศ์วราราช ท้าวเธอก็ประสาทพระนม ทรงศรีสวัสดิ์คุณม
เลิศลักษณ์นารี ทกสิบสี่ล้วนสมบุรณ์ ประทานให้ประโลมเลี้ยงพระลูกเจ้า
ทุกเวลา **สหชาติทรรกา** ถึงทารกที่เกิดพร้อมด้วยพระลูกรัก สมเด็จพระจอม
เป็นบักก็ประทานนางนมทุกคน แล้วประทานเครื่องคั้นอสังการ สำหรับพระ
กุมารบรมราชวงศ์อันเลิศแล้ว แต่ล้วนแก้วกาญจนมณี

หน่อพระชินสีห์ โมลีโลก พระทัยนั้นปรารถนาจะข้ามโสมสงสาร มิได้
ย่อหย่อนที่จะบริจาคนหาทาน เมื่อพระชนมานได้สืบท้าวพระวราชา **โอมฤจิตวา**
จึงเปลื้องเครื่องปล้นธนาจากพระองค์ ทรงประสาทให้แก่พระนมกำนัลในทุกถ้วน
หน้า สิ้นวาระแก้ครั่ง ด้วยพระทัยท้าวเธอหวังพระโพธิญาณ ในอนาคตกาล
นั้นแล.

เคน (๔) **โส โปธิสคโค** สมเด็จพระมหน่อพุทธางกูร เมื่อพระ-
ชนมานบริบูรณ์แปดพระวราชา เสด็จสถิตแท่นบวรมหาไสยาอาสน์ **ปาสาทวร-**
โคโค ในปราสาทรัตนพิมานทอง **จินุเตสิ** จึงทรงพระดำริโดยคลองพุทธภูมิ
ภาคพระโพธิญาณ ว่าอาตมะบริจาคนอลังการรัตนวิภูสิตประเสริฐ ก็เป็นพา-
หิรทานอันล้ำเลิศควรจะเลื่อมใส **โกจิ ยาจโก** ถ้าแล้วยากผู้ใดจะปรารถนา
ดวงหทัยเนื้อเลือด ก็จะมีเชื่อบริจาคนให้เป็นที่ทาน จะแลกเอาพระโพธิญาณอัน
ยอดเยี่ยม ครั้นพระองค์จำนงนี้ก็จะให้อัฒตติกทาน ก็บังเกิดมหัศจรรย์บันดาล
ในบัดดล

ขึ้น **มหาปถวิ** อันว่าพื้นพระธรณีก็เกิดจลาจลก็มีปนาท **สินธุ-**
ปพฤราชา ทั้งพระยาเขาสินธุราชสถิตบริภณที่ศรีเรียง **คฺจเอนเอียงลัมลู**
ทลาย **วิษณุลดา** เสียงฟ้าประพาสสายสะเทือนสะท้าน สกิลพิภพหิมพานต์ก็
บันลือพลีกลั่น สัตว์จตุบาททวิบาทก็ผาดผ่นแซ่ซ้องเสียงสะทีกสะท้าน อากาศก็

บันดาลเป็นเมฆหมอกมีดมัวทั่วสกลมทางมงคลจักรวาล **สาครโร** ทั้งสาครก็บันดาล เป็นละลอกกระโครมครึกก็ก้องไกลาหล ปลายดิมงคลมัจฉาก็ดำด้นพ่นน้ำเป็นฟอง ฝอย เหวลาดยล่องฉวัดเฉวียนเวียนว้าย คล้าย ๆ ตามคลื่นผืนฟ้า มังกรสะบัด โบกหางวางวูเข้าเฟิงผา **มจฺฉกจฺฉปา** เต่าปลาที่ดำโตคดคั้น เล่นกระแสนินธุ์ สายสาคร ภูซงศ์ชูเศียรสลอนตามกระแสชล พ่นน้ำเป็นฝอยฟอง ช้างน้ำก็ค่นอง ลองวงวงแลงยาง **สพฺเพ เทวา** ทั้งเทพเจ้าในชั้นฉนากมาพจรโสฬสพิมาน ทุก อมรสถานเทเวศร์ ในขอบเขตขุนเขาทุกแห่งหล้า ก็โปรยทิพรัดนมาลาสุมน- ทารพ์ ร้องซ้องสาธุการอำนวยการแก่พระเวสสันดรนั้นแล.

เดิน (๕) **โพธิสโตโต** อันว่าพระบรมราชพุทธวงศ์ผู้ทรงญาณ ครั้น พระชนมานแจริฎฐ์นสืบหกปี ทรงพระลักษณะราศีพร้อมมูล ทั้งพระบารมีก็เพิ่มพูน ผุดพุ่ง ดุจจันทร์จรัสรุ่งในเนภา ทั้งพระปรีชาก็เชี่ยวชาญ **สิปฺปานํ นิปฺตติ** ภูคิลปศาสตร์สืบแปดประการก็เสร็จสิ้น **สญฺชโย** ส่วนสมเด็จพระอัญญาธิบดีศรีวิกรม์ ป็นพิภพพสุธา พระทัยท้าวเธอปรารถนาจะมอบเวน ซึ่งสิริรัตนราชนทร์แก่ พระลูกรัก จะให้เป็นจอมบั้นปักพระพารา **มทฺธี อาเนตฺวา** จึงนำมาซึ่ง พระมหารัษฎ์ผู้ทรงศรีสวัสดิ์คือมเลิศลักษณ์กัญญา เป็นตระกูลธิดามาตุลราชวงศ์ ท้าว- เธอก็ทรงราชภิเชกเป็นเอกองค์อัครมเหสี ประทานราชกุมารีพระก้านัลหมื่น หกพันพระองค์นาง พันสาว ๆ สวยสำอางอันอย่างยิ่ง แล้วมอบมิ่งมไหศวรรย์ ให้สืบศรีสุริยสันตติวงศ์ดำรงราชประเพณี

ฝ่ายหน่อพระชินสีห์เสวยสวัสดิ โภโค เป็นจอมฉัตรพิชัยสีพี **ทานํ ปวตฺ-** **เตสิ** ท้าวเธอก็เปรมปรีดีที่จะบริจาคทานมิได้ขาด จึงให้อำมาตย์ทำทานศาลา **ทานํ ปวตฺเตตฺวา** ให้จัดแจงทั้งเงินทองเสื้อผ้า ราชวัตถุสาธุภารณ์พรรณแพร

ม้วนมุ้งม่านกาญจนมณี สรรพภักตะเครื่องต้อนมีค่า ตามแต่จะปรารภณาแล้ว ยกให้ แก่ยากเข็ญใจทุกถ้วนหน้า ท้าวเธอทรงพระราชศรัทธามิรู้สิ้น ดุจพื้นพระธรณินอันหนาหนัก เป็นที่บำรุงรักแก่ไพร่ฟ้า

มธุที สพพุกโสมภนา ส่วนนางพระยามัทรีเจ้าก็ทรงพระครรภ์ อุทรนั้นมิได้คลาดเคลื่อน ถ้วนสิบเดือนจึงประสูติพระลูกยา พระญาติวงศ์รับด้วยช่้ายทองอันบริสุทธ์ จึงถวายนามพระราชบุตรชื่อว่าชาลี แล้วพระมัทรีเฝ้าทรงพระครรภ์คำรบสอง ประสูตินางน้องราชธิดา พระญาติวงศ์ก็รับรองด้วยหนังหมี ถวายพระนามราชบุตรชื่อว่ากัณฑ์หาชินานาญ

ขึ้น เวสสันดรราชา อันว่าพระเวสสันดรบรมราชวงศ์ ผู้ดำรงพิภพพสุธา ครั้นเวลาพระสุริยาอรุณรุ่งจรัส บรมกษัตริย์ทรงมหามงคลรัตนวิภูสิตประเสริฐสถานาร เสด็จทรงพระยาเศวตกฤษณช้างพระที่นั่งอันเลิศแล้ว ประดับด้วยแก้วกาญจนมณีสี่สลับ แสงระวาวบวิระยับตา พร้อมด้วยสหชาติโยธา แห่งห้อมจอมกษัตริย์เสด็จยังโรงพยาบาล พระทัยท้าวเธอเกษมสำนัดโสมนัสเปรมปรีดิ์ ทรงกฤษณหัตถ์ดีทอดพระเนตรทุกโรงพยาบาล ในกาลนั้นแล.

เดิน (๖) ตทา กาล ในกาลเมื่อพระเวสสันดรออกคุดวงกษัตริย์ ท้าวเธอเสวยราชสมบัติมิโหฬาร กิตติศัพท์ก็สะท้านทั่วสกลพิภพธานีกรุงกษัตริย์พอเมืองกลิงคราฐมาเกิดวิบัติข้าวแพง ทั้งฝนก็แล้งมิได้ตกทั่วประเทศ **สสุธานี** ข้าวกล้าทั้งหลายก็ตายทุกนิคมเขตแคว้นแคว้น ประชาชนก็ยากแค้นแสนกันดารอดอาหารจนซบผอม จึงชวนกันประชุมพร้อมหน้าพระลาน ร้องทูลสารอุปกาศพระเจ้ากลิงคราชได้ทรงฟังคำประชาชน ว่าแค้นเคืองขัดสนด้วยความอด ท้าวเธอก็ทรงรักษาอุโบสถสิ้นกำหนดเจ็ดวัน **วสุลี นาสกบิ** ฝนนั้นก็มิได้ตกต้อง

สพเพ นาคธา ประชาชนชวนกันร้องประกาศสารว่า **ขึ้น เทว** ข้าแต่พระองค์ผู้ผ่านพิภพพารา **เวสุสนต์โร ราชา** ยังมีมหาสมมุติราชวงศ์ ทรงพระนามพระเวสสันดรยอดกษัตริย์ เสดยสมบัติในกรุงไกรพิชัยเขตอุดร ท้าวเธอมีคชกฤษณะเลิศแล้ว เป็นช้างแก้วมหามงคลอันล้ำเลิศ **สพเพเสโต** ชาว ประเสริฐตั้งไกรลาสคีรี **อารุญ** ครั้นคนขึ้นขับขึ้นไปสู่คามนิคมใด ๆ ทุกประเทศ **วสุสิ วสุสิ** ฝนนั้นก็ตกลงทุกขอบเขตแหล่งหล้า ขอพระองค์จงจัดหาพราหมณ์ ผู้ฉลาด ให้ไปสู่อุพิชัยราชธานี ขอคชสารศรีสวัสดิ์มงคล แต่พระจอมสุธาตล เวสสันดร ท้าวเธอก็จะพระราชทานคชกฤษณะมากรุงศรี ฟ้าฝนก็จะตกดีบริบูรณ์

เดิน ท้าวเธอได้ฟังประชาชนทูลก็ใช้พราหมณ์ทั้งแปดคนผู้ฉลาด **เต พราหมณา** อันว่าพราหมณ์ทั้งแปดคนบังคมลาแล้วก็ล้าไปสู่อุพิชัยราชธานี **รพสุสิรา** มีสิริกายคลุกเคล้าด้วยน้ำธัญธิดะของผิง **ทานคคิ คจฉิสสุ** ก็ตรง ไปสู่โรงทาน เพื่อจะขอคชสารนั้นแล.

ขึ้น (๗) ตโต รตยา วิสาเน ในเมื่อพระสุริยรังสีอร่ามรุ่ง แสง สุวรรณผุดพุ่งส่องพื้นหิมัพรวิโรภาส **เวสุสนต์โร ราชา** สมเด็จพระบรมราช าวีวงศ์พงศ์พุทธานุภาพกษัตริย์ **ปพุนนิคฺวา** เสด็จขึ้นจากบรรจถรณ์รัตนไสยาสน์ สระสรงเสาวคนธชาติวารี ขจรกลิ่นสุมาลีตลบองค์ **อลงกริตฺวา** ท้าวเธอก็ทรง เครื่องสรรพากรณ์บวรวิภูสิต สังวาลวิจิตรจำหลักลาย งามวิเชียรรายเรียงระดับ แสงวะวาวับวิเศษสี ทับทรวงมณีอร่ามแพรวู สะอิ่งแก้วกาญจน์ประภิตกรอง สุวรรณวลัยทองขำมรงค์ มหามงกุฎอลงกตประดับสำหรับกษัตริย์เสร็จแล้ว พระกร กุมพระขรรค์แก้วยุยาตร ทรงเศวตกฤษณะชาติคชาธาร พร้อมด้วยสหชาติทวยหาญ แห่งสระพรั้ง เสียงดุริยางค์ประดังประโคมขานอยู่แข่งแซ่ เครื่องสูงแห่เป็นคุ่ม ๆ ดู สลับสลอน พวกพลบหารโกลาหล ฝ่ายจากคนจนกระเจิงจร เบียดเสียดแซกซ้อน

กันสับสน สาละวันที่จะรับพระราชทาน ท้าวเธอก็เกษมสันต์โสมนัส ให้
แจกจัดพรรณแพรม้วนม้วนมาณกาณจนมณี ให้แก่จากตามมีมิได้เลือกหน้า

เคิน เต พุราหุณา อันว่าพราหมณ์มาแต่กึ่งครารัฐวันคนฉลาด
รู้อุบาย พาทา ปกคฺยห ประนมหัวเหนือเศียรเกล้าแล้วร้องถวายชัย สมเด็จพระ
พระบรมโพธิสัตว์ก็ตรัสปราศรัยโดยสารพระคาถา

ปรุพุกจจนขโลมา	ปงฺกทนฺตา รชสุสิรา
ปกคฺยห ทกฺขินฺ พาทุ	กี มํ ยาจนฺติ พุราหุณา.
รตนํ เทว ยาจาม	สิวินํ รมฺหจฺจทฺตมโน
ททาสี ปวรี นาคํ	อิสฺสาทนฺตํ อรุพฺพหวิ.
ททามิ น วิกรมฺปามิ	ยํ มํ ยาจนฺติ พุราหุณา
ปทินฺนํ กุณฺชรํ ทนฺตี	โอปวยฺหํ กชฺศตฺตมํ.

(ปฏฺิขานิตฺวา จ ปน)

หตฺถิกฺขนฺธโต โอรุยฺห	ราชา จาคาธิมานโส
พุราหุณฺณํ อทา ทานํ	สิวินํ รมฺหจฺจทฺตมโน.

(ตมตฺถํ ปกาเสนฺโต สตฺถา อาห)

ตทาสี ยํ ภิสนํ	ตทาสี โลมหํสนํ
หตฺถินาเค ปทินฺนมฺหิ	เมทนี สมกมฺปถ.
ตทาสี ยํ ภิสนํ	ตทาสี โลมหํสนํ
หตฺถินาเค ปทินฺนมฺหิ	ขุพฺพกิตฺถ นกรํ ตทา.
สมากุถํ ปุรี อาสี	โฆโส จ วิปฺโล มหา
หตฺถินาเค ปทินฺนมฺหิ	สิวินํ รมฺหจฺจทฺตมเน.

อุคฺคา จ ราชปฺตฺตา จ	เวสียานา จ พฺราหฺมณา
หตฺถาโรหา อนฺนิกฺกฺชา	รติกา ปตฺติการกา.
เกวโล จาปี นิกโม	สิวิโย จาปี สมากตา
ทิสฺวา นาคํ นียมานํ	เต รณฺโณ ปฏฺิเวทฺยํ.
วิธมฺิ เทว เต รณฺฑิ	ปฺตฺโตโต เวสฺสนฺตโร ตว
กถิ โน หตฺถินิ ทชฺชา	นาคํ รณฺฑิสฺส ปุจฺติ.
กถิ โน กุณฺชรํ ทชฺชา	อีสาทนฺตํ อูรฺพฺหฺว
เขตฺตณฺณํ สพฺพยฺุชานํ	สพฺพเสตํ คชฺชุดมํ.
ปณฺทุกมฺพลสณฺณนํ	ปภินฺนํ สตฺตุมททนํ
ทนฺตี สวาลวิชนํ	เสตํ เกลาสสาทิสํ.
สเสตจฺจตฺตํ สอุปฺปาเชยฺยํ	สาถพฺพนํ สหตฺถิปี
อคฺคฺคฺยานํ ราชวาหิ	พฺราหฺมณานํ อทา คชํ.
อนฺนํ ปานณฺจ โส ทชฺชา	วตฺถเสนาสนานํ จ
เอตํ โข ทานํ ปฏฺิรูปํ	เอตํ โข พฺราหฺมณารหํ.
อยํ เต วิสราชา โน	สิวินํ รณฺฑวทฺถโน
กถิ เวสฺสนฺตโร ปฺตฺโตโต	คชํ ภเชติ สณฺชย.
สเจ ตฺวํ น กริสฺสสิ	สิวินํ วจนํ อิทํ
มณฺเฑ ตํ สห ปฺตฺเตน	สิวิ หตฺถเก กริสฺสเร.
กามํ ชนปโท มาสิ	รณฺฑจฺจาปี วินสฺสตฺ
นาหํ สิวินํ วจนา	ราชปฺตฺตํ อทฺฐกํ
ปพฺพาเชยฺยํ สกา รณฺฑจา	ปฺตฺโตโต หิ มม โอรโส.
กามํ ชนปโท มาสิ	รณฺฑจฺจาปี วินสฺสตฺ

นาห์ สิวีนี วจนา	ราชปุตต์ อทิสกั
ปพพาเชยฺยํ สกา รฏฺฐา	ปุตฺโต หิ มม อตฺโร.
น จาห์ ตสฺมี ทพฺเภยฺยํ	อริยสํวโต หิ โส
อสิโลโกปี เม อสฺส	ปาปญฺจ ปสเว พหุํ
กถิ เวสฺสนฺตฺรํ ปุตฺตํ	สตุเถน ฆาตยามเส.
มา นํ ทณฺเฑน สตุเถน	น หิ โส พนฺชนารโ
ปพฺพาเชหิ จ นํ รฏฺฐา	วงฺเก วสตุ ปพฺพเต.
เอโส เจ สิวีนี ฉนฺโท	ฉนฺทํ น ปนฺทามเส
อิมํ โส วสตุ รตฺตี	กามे จ ปริภุชฺชตุ.
ตโต รตฺยา วิวसानเ	สุริยสฺสुकฺคมนํ ปติ
สมคฺคา สิวโย หุตฺวา	รฏฺฐา ปพฺพาชยฺนตุ นนฺติ

เดิน (๘) โภจนโต พุราหมณา ตูกรพราหมณ์ผู้ประพฤติพรหม-
เวชวิชา ท่านจักปรารภนาซึ่งสิ่งอันใด อย่าเกรงใจจงแจ้งอรรถ พุราหมณ์ได้ฟัง
ตรัสก็ปรีดา ด้วยสมททางท่าที่จะขอขสาร จึงทูลว่า ขึ้น เทว ข้าแต่พระผู้ผ่าน
พิภพธรณี พระพุทธเจ้าข้า กิตติศัพท์ข่าวเขาลือชาทุกไพร่ฟ้าประชาชน ทัว
สกลพิภพจักรวาล กระหม่อมฉานทั้งหลายมาทั้งนี้ หวังจะขอขสารศรีสง่างาม
พระที่นั่งตั้ง เป็นนมหามงคลอันเลิศแล้ว ทูลกระหม่อมแก้ว จงให้สำเร็จมโนร
ความปรารภนาแก่ข้าพดดาจารย์

เดิน ครั้นท้าวเธอได้ทรงฟังก็ขึ้นบานโสมนัสจึงตรัสว่า พุราหมณ์เอ๋ย
เราจะให้สำเร็จความปรารภนา ตรัสแล้วก็เสด็จลงจากบรมคชาไอยเรศ ท้าวเธอ
ทอตพระเนตรเครื่องประดับสำหรับมหาขสาร บ้าย อลังการอันเลิศแล้ว ขึ้น

เพชรรัตน์แพรวอร่ามรุ่ง ภาณุขณะผุดพุ่งจำรัสสี ราชาวดีเป็นเครื่องกรอง ผ้าปก
 ตระพองตาข่าย ทับทิมรายรัตนามาศ หลังปกลาตรัตตกัมพล ทั้งรัตคนแก้วกรอง
 สุวรรณฉลวยทองดมมุกดา ประดับสองงออร่ามรัตน์ สายรัตพัสตร์พิจิตรถัก ผูก
 ชนักแนบสองหู ห้อยพวงพู่พิศุทธิ์สำอาง พร้อมด้วยบังสุริยวงค์เพริศพราย
 อภิรมรายรัตนจามรี วาลวีชนีวีเชียจรัตร์ สำหรับบรมจักรพรรดิคชาธารอัน
 ล้ำเลิศ ช่างแก้วประเสริฐอันหาค่ามิได้ ทั้งอาภรณ์วิไลหลั่งสรรพ ล้วนเครื่อง
 ประดับไม่มีค่า อีกทั้งนานาอลงกรณ์ สรรพคชาภรณ์ตั้งพรรณนา ยี่สิบสี่แสน
 ราคาคิดควร สิ่งของทั้งหมดแลหมอล้วน สำหรับพระยาขสารพร้อมมิได้ขาด

ขึ้น **เวสสันดรโรรษา** อันว่าพระเวสสันดรราชสุริยวงศ์ พระก
 ษัตริย์ทรงจ้บวงศขโอยรา พระกรชวาทรงอุทกวารีคนทีทอง ท้าวเธอก็ร้องประกาศ
 แก่อมรเทวาราชทุกห้องฟ้า ให้ช่วยอนุโมทนาชทาน แล้วตรัสเรียกพุดผาจารย์
 มิได้ช้า หลังอุทกธาราให้ตกลงเหนือมือพราหมณ์ ตั้งพระทัยไว้ให้งามดังดวงแก้ว
 แล้วก็ออกอุทานว่า **อิทิ ทานิ** อันว่าผลทานของข้าจงสำเร็จ แก่พระ
 สร้อยสรเพชญ์โพธิญาณ ในอนาคตกาลนั้นเถิด

เดิน (๙) **ภิกขเว** ตูกรสงฆ์ผู้ทรงศีลสังวร ปางเมื่อพระเวสสันดรทรง
 ประสาท พระยาบุญชรราชพาหะพระที่นั่งต้น ก็เกิดมหาวิจลจลาจลทั่วพิภพ
 พสุธา **เต พราหมณา** อันว่าพราหมณ์ทั้งหลาย ครั้นได้รับพระราชทาน
 ซึ่งพระยาบุญชรรคสารศรี พราหมณ์ทั้งปวงขึ้นขับชี่ แล้วก็ออกจากกรุงพิชัยเขต-
 อุดร **สพเพ นาคธา** ฝ่ายพวกประชาชนชาวพระนครสี่พิภุก็กรูกริ้วเลียวไล
 ล้อมคฤกลี สะกดหน้าแลหลังแล้วร้องว่า **โกนุโต พราหมณา** ตูกร
 พราหมณ์ก็เลเหล่าลิงคราฐวิสัย เออ เองเอนจึงองอาจมาขับชี่คสารศรีพระที่นั่ง
 ทรง สำหรับบรมราชวงศ์องค์กษัตริย์ **เต พราหมณา** อันว่าพราหมณ์ที่ขับชี่

คชสาร ได้ฟังอรรถก็เดือดดาลตะคอกขู่ชาวพระนครว่า **อภัย นาโค** ช้างตัวนี้ พระเวสสันดรประสาธให้ เออ ก็การอะไรจึงมาถาม **เต ษณา** ประชาชนครั้น แจ้งความว่าท้าวเธอประสาธให้ **เทวตาวิคฤหิตา หุตฺวา** เทพเจ้าเข้าตลใจ ชาวพิชัยราชธานีที่รักให้พิโรธรำวราน เหตุท้าวเธอจะได้บำเพ็ญพระโพธิญาณ อำนวยอดยาก บุศุทธการบริจาคนมหาทาน จึงมาบันดาลมหาชนทุกถ้วนหน้า **เนกมา** ทั้งชาวนิคมคามเขตชนบท **รติกา** ทั้งนายรตราชทัตถาจารย์ ทั้ง เสนาทหารอันชาญเชิงชาวพิชัยเขตอุดร **สมาคตา** กัสโมสรพร้อมกันหน้าพระ ลาน **อุปกาสิสุ** ก็ชวนกันร้องอุปกาศสารแก่กรุงสญชัยบิดุราชว่า **ขึ้น เทว** ข้าแต่พระบาทบพิตรผู้ผ่านพิภพสี่พี **ราชปุตฺโต** บัดนี้ พระเวสสันดรพระลูกเจ้า กระทำผิดราชกิจประเพณีแต่บุราณ **นาคิ ษยฺษา** ให้พระยาชสารคชาธาร พระที่นั่งตัน เป็นนมหามงคลอันล้นเลิศ ชาวประเสริฐตั้งเงินยวง **พราหมณาน** แก่พราหมณ์ทั้งปวงอันมาขอ ไม่ควรที่จะยกยอประสาธให้ คชสารนี้ไสร้ควรจะ ไว้ประดับสำหรับเมือง เมื่อพระเวสสันดรท้าวเธอกระทำไ้แค้นเคืองถึงเพียงนี้ ถ้าพระองค์เห็นดีจะเอาไว้ ก็เห็นว่าภัยจะพึงมีแก่พระองค์

เดิน ครั้นท้าวเธอได้ทรงฟังก็เดือดดาล ประหนึ่งว่าเพลิงภาพเข้าลามลน จึงตรัสแก่ประชาชนทุกถ้วนหน้าว่า **เวสฺสนฺตโร ราช** อันว่าพระลูกรักเรา กระทำผิดราชกิจประเพณี **กฤษฺบริ ษยฺษา** ให้คชสารศรีสง่างามแก่พราหมณ์ อันมาขอ ท่านจึงมายกยอหยิบเอาโทษ พวกนักพิโรธรำวราน **วิหฺณฺณเร** เราจะ ประหารด้วยท่อนจันทน์แลศัสตราหาควรไม่ ชนทั้งปวงจึงทูลว่า ถ้าจะนั้นไสร้ ก็ควรจะเนียรเทศ ให้บำราชจากนิเวศน์กรุงแก้ว จึงตรัสว่าเวลาวานนี้ก็จวนแล้ว ทุเลาก่อน พรุ่งนี้จึงจะให้บจรเสียจากบุรีมหานครสี่พันแล.

(ตมตถิ์ ปกาเสนโต สตุถา อาห)

อัญเจหิ กตฺเต ตฺรมาโน	คณฺตุวา เวสฺสนฺตริ วท
สิวิโย เทว เต กุฑฺธา	เนคฺมา จ สฺมาคตา.
อุคฺคา จ ราชปฺตฺตา จ	เวสิยานา จ พุราหุมนา
หตฺถาโรหา อนิกฺกฺจา	รติกา ปตฺติการกา
เกวโล จาปี นิคโม	สิวิโย จาปี สฺมาคตา.
อสฺมา รตฺยา วิวसान	สฺริยสฺสคฺคฺมนํ ปติ
สมคฺคา สิวิโย หุตฺวา	รฏฺฐา ปพฺพาชยนฺติ ตํ.
ส กตฺตา ตฺรมาโนว	สิวิราเชน เปสิโต
อามฺตฺตหตฺถาภฺรโณ	สฺวตฺโต จนนฺโฬสิโต.
สิสํ นฺหาโต อุกฺเก โส	อามฺตฺตมณฺนิคฺคฺนฺทโล
อุปกมิ ปฺริ รมํ	เวสฺสนฺตรนิเวสนํ.
ตตฺถทฺทส กุมาริ โส	รมมานํ สเก ปฺเร
ปฺริถินฺณํ อมจฺเจหิ	ติทฺसानํ วาสํ.
โส ตตฺถ คณฺตุวา ตฺรมาโน	กตฺวา เวสฺสนฺตริพฺุริ
ทฺกฺชนฺเต เวทยิสฺสามิ	มา เม กุชฺฌิ รเถสภ.
วณฺทิตฺวา โรทฺมาโน โส	กตฺตา ราชานมพฺุริ
ภตฺตา เมสิ มหาราช	สพฺพกามรสาหโร.
ทฺกฺชนฺเต เวทยิสฺสามิ	ตตฺถ อสฺสาชยนฺตุ มํ
สิวิโย เทว เต กุฑฺธา	เนคฺมา จ สฺมาคตา.

อุกุลา จ ราชปุตตา จ
 หตุถาโรหา อนันตฐา
 เกวโล จาปี นิคโม
 อสุมารตยา วิวसानะ
 สมคคา สิวโย หุตวา
 กิสมี เม สิวโย กุฑธา
 ตัม เม กตเตเต วียาจิข
 อุกุลา จ ราชปุตตา จ
 หตุถาโรหา อนันตฐา
 นาคทานน จียันติ
 หทยัม จกุกุปหิ ทชช
 หิรณณัม วา สุวณณัม วา
 ทกุกุณณัม วาปหิ พาหุ
 ทเทยยัม น วิกรมเปยยัม
 กามัม มัม สิวโย สพพะ
 เนว ทานา วิรมิสส์
 เวนนต์ สิวโย อาหุ
 โกณุตติมาราย ตีเรน
 เยน ปพพาชิตา ยนต์
 โสหิ เตน คมิสสามิ
 รตติณทิวัม เม ขมถ

เวสียานา จ พุราหุมน
 รติกา ปตติการกา
 สิวโย จาปี สมากตา.
 สุริยสุสุคคณัม ปติ
 รฎฐา ปพพาชยนต์ ตัม.
 นานัม ปสสามิ ทุกุกุ
 กสุมารปพพาชยนต์ มัม.
 เวสียานา จ พุราหุมน
 รติกา ปตติการกา
 ตสุมารปพพาชยนต์ ตัม.
 กิ เม พาหิรกัม ชนัม
 มุตตา เวพุริยา มณิ.
 ทิสวา ยาจกมาคเต
 ทานน เม รมติ มโน.
 ปพพาชยนต์ หนนต์ วา
 กามัม ฉินทนต์ สตตธา.
 เนคมา จ สมากตา
 กิริมารชชรัม ปติ
 เตน คจจตุ สพพะโต.
 เยน คจจนต์ ทูสกา
 ยาว ทานัม ททามนต์.

เดิน (๑๐) **ภิกษเว** ตูกรสงฆ์ผู้ทรงศีลสังวรสิกขา สมเด็จพระมนรา-
ธิบดินทร์ปิ่นกษัตริย์ มีราชโองการตรัสประกาศสั่ง **กตฺเต** เหยยนายนักการ
ไครนั่งอยู่นั้น **ตรมาโน** จงรีบด่วนไปพลัน ทูลสารแก่พระลูกเรานั้นให้แจ้ง
เหตุ **ปพฺพาเขลี** ว่าจะเนียรเทศพระลูกเสียจากเมือง ประชาชนเขาแค้นเคือง
ด้วยให้ช่างเป็นทาน ฝ่ายนายนักการก็รีบมาทูลเหตุ แก่พระจอมปิ่นปกเทศ
นราราชว่า **ขัน เหว** ข้าแต่ละออขลุ้พระบาทผู้ทรงพระคุณอันเลิศแล้ว ทูล
กระหม่อมแก้วจะจากจร ด้วยชาวพระนครเขาชิงโกรธ ทั้งพระบิดาก็ทรงพระ
พิโรธ ด้วยช่างแก้วพระองค์ให้ไปเป็นทาน จึงตรัสใช้กระหม่อมฉานมาทูลเหตุ
สั่งให้เนียรเทศเสียพรุ่งนี้ ขอฝ่าขลุ้จิงทราบพระญาณ

เดิน สมเด็จพระบรมโพธิสัตว์ขัตติยวงศ์ทรงสดับสาร อันนายนักการมา
กราบทูลโดยมูลเหตุ ว่าไพร่ฟ้าเขาจะเนียรเทศไปสู่ป่า ท้าวเธอมิได้ท้อพระราช
ศรัทธาที่จะทำทาน จึงมีพระราชโองการตรัสว่า **ขัน ก็ เม พาทริกั ธนั**
อย่าว่าแต่เสวตคชาพาหิรกทานที่เราบริจาค ถึงอัมฤตคติกทานอันยอดยากที่จะยก
ให้ ถ้าแลมียากผู้ใดจะปรารถนา ซึ่งพาหัทธยานันเนตรทั้งคู่ เราก้อาจจะ
เช็ดชูออกบริจาคให้เป็นทาน จะแลภพระโพธิญาณในเบื้องหน้า อย่าว่าแต่
จะต้องบำเพ็ชชนียกรรมทำโทษ ถึงไพร่ฟ้าเขาจะพิโรธรอนรานประหารชีวิต
เราก้อมิได้คิดย่อท้อที่จะบำเพ็ชชทาน

เดิน ครั้นนั้นเทพยเจ้าเข้าดลใจให้นายนักการทูลแนะนำตำแหน่งวนสถาน
ศิวิรงกต จึงตรัสสั่งนายนักการให้ช่วยทูลงดสักสองราตรี แต่พอเราได้บำเพ็ชชทาน-
บารมีให้อิมศรัทธาแล้ว จะถวายบังคมลาทูลกระหม่อมแก้วจากพระนคร จะบุก
ป่าฝ่าดงตอนไปตามโทษ จงทรงพระกรุณาโปรดทูลเกล้าก่อน ฝ่ายนายนักการขลุ้กร
แล้วกลับมาราบทูล แก่พระนเรสูรราชบิดุรงค์ ส่วนสมเด็จพระมนวงศ์พุทธางกูรเทศ-

กษัตริย์ ก็มีพระราชดำรัสสั่งเสนาบดี ให้ตระเตรียมโดยวิธีสัตตสดกมหาทาน พร้อมไปด้วยกุญชรคชสารสินธพยานราชรถ ปราภฏด้วยนางกษัตริย์ ให้จัดทั้ง ทาสกรรมกรชายหญิงทั้งโคนม ประสมสิ่งละเอียดร้อยทุกประการ ไวยังโรงงาน สถานนั้นแล.

(ตมตถิ ปกาเสนโต สตถา อาห)

อามนตยิตถ ราชา นั	มทที สพพงคโสภณั
ยั เต กัญจิ มยา ทินนั	ชนั ธณฺณณจ วิชฺชติ.
หิรณฺณั วา สุวณฺณั วา	มุตฺตา เวพฺฐุริยา พหู
สพฺพนตฺตํ นิตฺเทยฺยาสี	ยณฺจ เต เปตฺตติกั ชนั.
ตมพฺรวิ ราชปฺตฺตึ	มทที สพฺพงคโสภณา
กุกฺกั เทว นิตฺทามิ	ตํ เม อภฺขหาหิ ปุณฺณิโต.
สีลวณฺเตสุ ทชฺเชสิ	ทานั มทที ยถารหั
น หิ ทานา ปรี อตฺถิ	ปตฺติจฺจา สพฺพปาณินั.
ปฺตฺเตสุ มทที ทเชสิ	สสฺสุยา สสรฺมฺหิ จ
โย จ ตํ ภตฺตฺตา มณฺณเวยฺย	สภฺกจฺจนตฺตํ อุปฺภจฺเห.
โน เจ ตํ ภตฺตฺตา มณฺณเวยฺย	มยา วิปฺปวเสน เต
อณฺณั ภตฺตฺตารั ปรีเยส	มา กิลิตฺถ มยา วินา.
อหั หิ วณฺณั คจฺฉามิ	โฆรึ วาพฺมิกายุตฺตํ
สัสมฺโย ชีวิตฺตํ มยฺหึ	เอกกสฺส พฺรหาวเน.
ตมพฺรวิ ราชปฺตฺตึ	มทที สพฺพงคโสภณา
อภฺมุเม กถึ นุ ภณฺสิ	ปาปกั วัต ภาสสิ.
เนส ชมฺโม มหาราช	ยั ตฺวึ คจฺฉเวยฺย เอกโก

อหंपิ तेन कज्जामि	येन कज्जसि खत्तिय.
मरुं वा तया सत्थि	खिविं वा तया विना
तत्तेव मरुं सेयुโย	यत्तेजे खिवे तया विना.
अकुकि ओखुखालयित्ठवान	अेकखालसमाहितं
त्तत्तेव मरुं सेयुयो	यत्तेजे खिवे तया विना.
यथा आरणुणं नाकं	तन्तुं ओनेवत्ति हत्तुणि
खेत्तसन्तं किริत्तुकुत्तेसु	समेसु विसमेसु ज.
ओवनुत्तं ओनुकज्जामि	पुत्तเต ओथाय पुत्तत्तो
सुภवा ते भविसुसामि	न ते हेत्तसामि तुพुภวत्ति.

เดิน (๑๑) **ภิกขเว** ตูกรสงฆ์ผู้ทรงศีลวิสุทธินิยาม เมื่อสมเด็จพระจอมมกุฎผู้ผ่านพิภพสี่ปี ตรัสสั่งให้แต่งงานพิธี แล้วลีลาขยงปราสาทพระมัทรี ศรีสุนทรลักษณ์ละเลิกกัลยาณ **สยมนปีภูเจ** **นินสิทิตฺวา** เสด็จนั่งเหนือบรรตันทมหาสยนาสน์ จึงมีพระราชโองการแก่พระยอดเขาวมาลัยมีมทิมิว่า **ขึ้น ยั เต ภิกขุจิ มยา ทินุณ** อันว่าทรัพย์อันเป็นของ ๆ พี่ประสาทให้แก่เจ้า อนึ่งเล่าสรรพสมบัติอันพระน้องได้มาแต่สำนักมัทราชตระกูล **นิตฺเทยยาสิ** เจ้าจึงมัวมูลฝังไว้จะได้เป็นเมหานิธิชมของอันใหญ่ติดตามตน พระมัทรีได้ทรงฟังก็จงนในพระบัญชา จึงทูลถามสมเด็จพระภัสศาคอดุลดวงกษัตริย์ว่า ทรงพระกรุณาจะให้ฝังซึ่งสรรพสมบัติไว้ในแห่งใด จึงตรัสว่าเจ้าจงให้ซึ่งสรรพข้าน้ำโภชนาหาร วัตถุสังการอันอุดม แก่ท่านผู้ทรงศีลสมาธิพรหมจรรยา ก็จะเป็นมหาสุวรรณนิธิอันประเสริฐ สิ่งอันอื่นจะล้าเลิกกว่าทานนั้นมิได้ อนึ่ง พระลูกรักสองสายใจสุดสวาท เจ้าจงอย่าประมาทช่วยอภิบาลบำรุงรักษา ทั้งองค์สมเด็จพระราชบิดา มารดาของพี่ เจ้าจงภักดีปฏิบัติ อย่าให้เคืองขัดพระอัยยาคัย อนึ่ง ถ้าแล้วกรู

กษัตริย์พระองค์โตปรารณา จะรับเจ้าไปเป็นอัครราชกัญญาอดนาง จงประกอบกิจสัจจากปฏิบัติ อย่าให้เคืองขัดพระราชหฤทัย อย่าอาลัยถึงพี่ อันจะบำราศรัตนบุรีไปสู่ป่า เห็นชีวิตจะมรณาเป็นมันคง ในพนัสแดนตงนั้นแล.

เคิน (๑๒) สมเด็จพระมัทรีศรีสุริยราชกัญญา ได้สดับสารพระภัสสรวุฒินั้นพรั้นพระทัย ทรงพระวิมุติสงสัยเคลือบแคลงแห่งในพระราชโองการ จึงทูลสนองสารบรมกษัตริย์ ว่าไฉนท้าวเธอจึงตรัสดังนี้ จะเสด็จจรลีจากพระนครด้วยกิจธุระอื่นสิ่งอันใด ท้าวเธอจึงตรัสบอกโดยนัยคติการ พระมัทรีทรงทราบสาร จึงทูลสนองพระโองการพระราชสามีว่า **ขึ้น นุ** ไฉนละนี้ พระลูกเจ้าจึงไม่โปรดเกล้าข้ามัทรี มาตรัสความไม่ดีปราศจากประโยชน์ **อภุคฺคบุพฺพิ** แต่ก่อนก็มีได้เคยโปรดประภาสราโชวาทเหมือนครั้งนี้ ประหนึ่งว่าข้ามัทรีนั้นินชาติไซ้เชื้อราชสุริยวงศ์ จะละให้พระองค์เสด็จเดี่ยวเปล่าเปลี่ยวในกลางไพร **เนส ธมฺโม** อย่างธรรมเนียมที่ไหนดพระพุทฺธเจ้าข้า กษัตริย์นี้หรือจะเสด็จไปพระองค์เดียวดังนี้เล่า ถึงพระร่มเกล้าปกเกศเสด็จจุเรศไว้ราชสุริยวงศ์ จะบุกป่าฝ่าดงไปแห่งใด ข้าพระบาทก็จะตามเสด็จไปไม่ชอยู่ จะเอาชีวิตแลกายนี้ไปสู่สนองพระคุณ กว่าจะสิ้นบุญข้ามัทรี ที่จะละพระราชสามีนั้นหามิได้ แม้จะตกไว้แสนกัณดาร กินมูลผลลาหารต่างโภชนา ก็จะมีสุทรมานหาปฏิบัติพระองค์ถึงแม้มาตรจะพลดปลงก็มีได้คิด จะเอาชีวิตนี้เป็นเกือกทองรองฐสี่พระบาท แม้นมิทรงพระอนุญาตให้ตามเสด็จไป **อคฺคิ อูบุชฺชาลยิตฺวาน** ข้ามัทรีก็จะก่อไฟให้รุ่งโรจน์โตดเข้าตาย เห็นจะดีกว่าอยู่ให้คนทั้งหลายเขานินทา ว่ามีพระภัสสราแต่เมื่อยามสุข ถึงเมื่อยามทุกข์ไม่ทุกข์ด้วย ดีแต่จะรื่นรวยอยู่ในพระบุรี จะขอตามเสด็จจรลีไปสู่ยามเมื่อยามจน **อเนวติ หตฺถินิ** ดุจนางข้างตันอันยุยาครติดตามพระยาราชกฤษร **ทนต์** มีงอ้านงอนงามสง่า **เชสฺสนนต์** อันสัจจาร

ท่องเที่ยวไปในทุ่งทำอันลุ่มลาด ก็ติดตามมิได้คลาดพระยาชชสาร **ยถา** อันนี้
 และมีอาการฉันทิต ข้าพระบาทก็จะพาสองครุณราชไปมิได้ห่าง **ปจฺจโต** แต่
 เบื้องพระปฤษฎางค์พระร่วมเกล้า มาตราว่ามีทุกข์เท่าถึงอันตราย จะวิ่งไปก่อน
 ให้ตายต่างพระองค์ผู้ทรงพระคุณ ประกอบไปด้วยพระการุณแก่ข้าบริจาริกา

เดิน เมื่อพระมัทรีจะหลุฬพรรณนาป่าพระหิมพานต์ ก็กล่าวเป็นสาร

พระคาถา

อิมะ กุมาระ ปสฺสณฺโต	มณฺชุกะ ปิยภาณินะ
อาสีเน วณฺคุมฺพสฺมิมิ	น รชฺชสฺส สฺริสฺสตี.
อิมะ กุมาระ ปสฺสณฺโต	มณฺชุกะ ปิยภาณินะ
กัฬนฺเต วณฺคุมฺพสฺมิมิ	น รชฺชสฺส สฺริสฺสตี.
อิมะ กุมาระ ปสฺสณฺโต	มณฺชุกะ ปิยภาณินะ
อสุสเม รณฺธิยฺมฺหิ	น รชฺชสฺส สฺริสฺสตี.
อิมะ กุมาระ ปสฺสณฺโต	มณฺชุกะ ปิยภาณินะ
กัฬนฺเต อสุสเม รณฺเม	น รชฺชสฺส สฺริสฺสตี.
อิมะ กุมาระ ปสฺสณฺโต	มาลชาวี อลงฺกเต
อสุสเม รณฺธิยฺมฺหิ	น รชฺชสฺส สฺริสฺสตี.
อิมะ กุมาระ ปสฺสณฺโต	มาลชาวี อลงฺกเต
กัฬนฺเต อสุสเม รณฺเม	น รชฺชสฺส สฺริสฺสตี.
ยทา ทกฺขิสี นจฺจนฺเต	กุมาระ มาลชาวินะ
อสุสเม รณฺธิยฺมฺหิ	น รชฺชสฺส สฺริสฺสตี.
ยทา ทกฺขิสี นจฺจนฺเต	กุมาระ มาลชาวินะ
กัฬนฺเต อสุสเม รณฺเม	น รชฺชสฺส สฺริสฺสตี.

ขทา ทกฺขิสี มาตงคํ	กฺุณฺขรํ สกฺุณฺจิหายนํ
เอกํ อรณฺญเณ วิจรนฺตํ	น รชชสฺส สรวิสฺสตี.
ขทา ทกฺขิสี มาตงคํ	กฺุณฺขรํ สกฺุณฺจิหายนํ
สายํ ปาโต วิจรนฺตํ	น รชชสฺส สรวิสฺสตี.
ขทา กเรณฺฺสงฺฆสฺส	ยฺุถสฺส ปฺุรโต วรํ
โกณฺจํ กาทติ มาตงโค	กฺุณฺขโร สกฺุณฺจิหายโน.
ตสฺส ตํ นทโต สุตฺวา	น รชชสฺส สรวิสฺสตี
อุภโต วนวิกาเส	ขทา ทกฺขิสี กามโท
วเน วาพมิกากิณฺเณ	น รชชสฺส สรวิสฺสตี.
มิกํ ทิสฺวาน สายณฺหํ	ปญฺจมาลินีมาคตํ
กัปฺริเส จ นจฺจนฺเต	น รชชสฺส สรวิสฺสตี.
ขทา โสสฺสตี นิกฺุฆเฬสํ	สนฺทมานาย สีนฺชฺยา
คิตํ กัปฺริสถานญจ	น รชชสฺส สรวิสฺสตี.
ขทา โสสฺสตี นิกฺุฆเฬสํ	คิริคพฺภรจาริโน
วสฺสमानสฺสฺสูกสฺส	น รชชสฺส สรวิสฺสตี.
ขทา สหสฺส พฺยคฺฆสฺส	ขคฺคสฺส ควยสฺส จ
วเน โสสฺสตี พาพานํ	น รชชสฺส สรวิสฺสตี.
ขทา โมรหิ ปรีกัณฺณํ	พริหิํ มตฺตกาสิํ
โมรํ ทกฺขิสี นจฺจนฺตํ	น รชชสฺส สรวิสฺสตี.
ขทา โมรหิ ปรีกัณฺณํ	อนฺทจํ จิตฺรเปชฺุณํ
โมรํ ทกฺขิสี นจฺจนฺตํ	น รชชสฺส สรวิสฺสตี.
ขทา โมรหิ ปรีกัณฺณํ	นีลคิ่วํ สีขณฺจัน

โมรี ทกขีสี นจจนต์	น รชชสฺส สริสฺสตี.
ยทา ทกขีสี เหมนฺเต	ปฺปฺพิเต ฌรณฺรุเห
สุรภี สมฺปวายนฺเต	น รชชสฺส สริสฺสตี.
ยทา เหมนฺติเก มาเส	หริตฺ ทกขีสี เมทนี
อินฺทโคปกสณฺณนฺ	น รชชสฺส สริสฺสตี.
ยทา ทกขีสี เหมนฺเต	ปฺปฺพิเต ฌรณฺรุเห
กุกฺขํ พิมฺพชาลณฺจ	ปฺปฺพิตฺ โลกทฺทปทฺมกํ
สุรภี สมฺปวายนฺเต	น รชชสฺส สริสฺสตี.
ยทา เหมนฺติเก มาเส	วณฺ ทกขีสี ปฺปฺพิตฺ
โอปฺปฺพานิ จ ปทฺมานิ	น รชชสฺส สริสฺสตีตี.

เดิน (๑๓) สมเด็จพระยอดเยาวมาลัยมาศมัทรีศรีสุริยราชธิดา จึงทูล
 พรธนาพนัสพนาเวศประเทศนิมพานต์ ดุจได้ทศนาการจำแนกนัต ถวายบรม
 กษัตริย์ผู้เป็นภัสสิดาว่า ขึ้น **เทว** ข้าแต่พระบรมนราธิบดีนทร์เป็นสกลอาณาจักร
 จอมพิภพสี่พี ปางเมื่อพระองค์เสด็จจรลีประพาส ในพนาวาศเคนดง
ปลฺสฺสนฺโต จะได้ทรงฟังสองครุณราชกุมาร ร้องขับขานประสานเสียงเสนาะใน
 วนาศรม เมื่อยามรุกขชาติรีร่วมเวลาเย็น จะเล่นเล่นในบริเวณพระอาศรมสถาน
 ข้ามัทรีนี้จะเก็บกุสุมามาลัยมากรองร้อย เป็นสายสร้อยสะอึงรัตสะเอวองค์ ส่วงวาวง
 วิจิตรมาลัย ประดับสองคณน้อยขนาด สองครุณราชก็จะเล่นเล่นบันเทิงทุกเช้าค่ำ
 สองเจ้าจะพื่อนร่ำราญจิต มิได้รู้ที่จะคิดถึงความทุกข์ จะมีแต่เสวยสุขสนุก
 ทุกเวลา ท้าวเธอได้เห็นจะเป็นที่ปริตาดวงกลมปล้ม **น สริสฺสตี** พระทัยท้าวเธอ
 ก็จะมีหลงลิมรัตนราชยมโหศุริยสมบัติ

ทกฺขิณี มาตงฺกิ อนึ่ง จะได้ทรงชมพามหิทฺธิหัตฺตีเตยฺว เติญโหะ
 เทยฺวในกลางป่า ลางสารที่เป็นคชคณาดัตฺตุพิลลิก คำนรเสียงกระครึกมาภายหน้า
 เจยงวงจวาร์องก้องโกญจนาท นำโขลงคลาตออกจากตง ได้ทอดพระเนตรเห็นก็
 จะเป็นทีพิศวงว่างวิตถถึงพระนคร **อุกฺโข วนวิกาเส** สองตราบข้างบทจร
 ลำเนาป่า เตยรดาษด้วยพาพมฤคคณานิกร หมู่พยัคฆ์พญาไกรสรสรรพจตุบาท
 ละมั่งระมาดหมู่มฤคสุกรโค มหิงส์สิงโตตัวคะนองลงเชิงระเริงกระครึกป่า ได้
 ทรงเห็นก็จะเป็นมพามหฺรสปเนตร จะบันเทาที่ทุกขทเวษฉวิลวง

ยทา โสสฺสสิ นิกฺโข แล้วจะได้ทรงฟังเสียงกระแเสสินธุวนที่
 อันตกลงแต่ยอดครันคิริไหลหลั่ง สายอุทกดังเป็นดั่งแถว ทั้งเสียงกินรีร้อง
 จะเจ้อยแจ้วจำเรียง ขับประสานเสียงสนานชล บ้างก็รำฟ้อนอยู่บนชะง่อนผา
โมริหิ ปริกฺณฺณิ จะได้ทรงชมพญาโมรมาศ แวดล้อมด้วยหมู่นิกรคณานาฏ
 นางยุง จับเหน้อยอดบรรพตอันสูงควรจะทักนา พระองค์เห็นก็จะทรงธาโสมนัส
น สริสฺสสิ จะมีได้ระลึกถึงสมบัติบุรุษย์ **เหมนฺเต** ปางเมื่อดูตุน้ำค้างตก
 ประพรมพันพสุธา **หริคฺ ทกฺขิณี เมทนี** ควรที่จะทักนาพันภูมิภาคบัดพิ อัน
 เตยรดาษด้วยพญาแพรภพวรรณต่างสีซ้อสนลับ สื่องคูลีสรรพเสมอกัน **อินฺท-**
โคปถสฺสจฺจนฺนิ ดาษต้นด้วยพันพรรณแมลงค่อมทอง ดูนี้ก็เรื่อรองอร่ามงาม
 ระยับ ประเสริฐสรรพสรรพางค์ เทยวเล็มน้ำค้างบนปลายหญ้า **วนํ ทกฺขิณี**
ปฺปฺพิคฺ แล้วก็ได้ทอดพระเนตรซึ่งนานาพรรณหมู่ไม้ บ้างผลิดอกออกใบ
 ระบัดอ่อน กิ่งก้านอรชรดั่งชั้นฉัตร บ้างก็ทรงผลก้าตัดสุกทราม บ้างก็ดิบห้าม
 ระคนปนผกามาศ ที่บานแบ่งบุบผชาติน้ำใคร่ชม เสาวคนธภิรมย์ระรวยริน
 ที่โรยก็ร่วงลงยังพันพสุธา หอมขจรชลบป่า ปางเมื่อดูตุดอกเตยรดาษตาระดับตง
 ได้ทรงชมก็จะละเลิงหลงลิ้มระลึกถึงพระนคร อันเคยสุขสดาวรรณแล

ขึ้น (๑๔) สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ เจ้าอาวาสวัดระฆังโฆสิตารามวรมหาวิหาร กรุงเทพมหานคร มีพระกมลเจตนาจำนงนฤตริกถวิล จะตามเสด็จบรมนรินทร์ราชสามี จึงแนะแนวหนาลี้ล้าเนาเขต ดุจดังได้เคยทอดพระเนตรจำแนกนัดในตำแหน่งพสุภาวาเขตประเทศหิมพานต์ โดยวิถิตารทูลถวายพระราชสามี โดยนิยมดั่งนี้แล.

หิมนุตวณฺณนา นิฏฺฐิตา

ประดับด้วยพระคาถา ๑๓๔ พระคาถา

(ปี่พาทย์ทำเพลงดวงพระธาตุ)